

**ЭТНАКУЛЬТУРНАЯ ІДЭНТЫЧНАСЦЬ БЕЛАРУСАЎ
ВА ЁМОВАХ РЭАЛІЙ ДАРЭВАЛЮЦЫЙНАГА
САНКТ-ПЕЦЯРБУРГА**

У гісторыі культуры, асветы, навукі і адукацыі беларусаў Санкт-Пецярбург на працягу доўгага часу займаў вельмі значнае месца. Горад доўгі час з'яўляўся сталіцай дзяржавы, куды ўваходзіў беларускі край, а ў адукацыйным фармаце – Віленская навучальная акруга. Адным з важных цэнтраў беларускай культуры і асветы горад працягвае заставацца і сёння, знаёміць беларусаў з дзіўнымі сюжэтамі і фактамі нашай агульнай гісторыі асветы. Ведаць больш пра Пецярбург, значыць ведаць больш пра Беларусь. Без Пецярбурга нельга асэнсаваць феномен беларускай культуры XVIII–XX стст., культуры дыяспары, якая назапасіла велізарны патэнцыял у Пецярбургскай культурна-адукацыйнай прасторы. Жыццёвыя рэаліі XIX – пачатку XX ст. змушалі чалавека да розных неабходных дзеянняў: вырашыць пытанні ўласнасці, атрымаць адукацыю, зрабіць кар'еру, трэба было ехаць у Пецярбург. Тут функцыянавалі ўрад і банкі, жыў каталіцкі Магілёўскі арцыбіскуп і засядаў праваслаўны Сінод. У Пецярбургу з XVIII ст. сталі з'яўляцца перасяленцы-беларусы, у асноўным выхадцы з Віцебшчыны, Магілёўшчыны, Полаччыны. Менавіта на берагах Нявы выхадцы з Беларусі аднымі з першых пачалі асэнсоўваць сваё беларускае мінулае і суадносіць яго з новымі дзяржаўнымі рэаліямі.

Беларусаў у расейскай сталіцы заўсёды было досыць шмат. Паводле перапісу 1897 г., у Пецярбургу пражывала 66,5 тыс. беларусаў. На думку сучаснікаў, лічба магла б быць скарэжэравана ў бок павелічэння як мінімум у 3 разы за кошт так званых “стыхійных” беларусаў, якія называліся ў ходзе апытання рускімі або палякамі, у залежнасці ад веравызнання. Між тым, ідэнтыфікаваць іх, знайсці было складаней, чым прадстаўнікоў іншых народаў. Беларускае шматканфесійнае супольнасць, молячыся, “глядзела” на розныя часткі свету – Канстанцінопаль, Рым, Меку, Іерусалім – і разыходзілася ў храмы розных вераванняў. Праваслаўная большасць часткі беларусаў асобных беларускіх цэркваў не мела прыходу і проста належала да бліжэйшага з іх. Каталіцкую шляхту з ВКЛ у Пецярбургу галоўным чынам прызнавалі за палякаў. Выбар часцей за ўсё залежаў ад сямейнай традыцыі і канфесіі. Шырокае выкарыстанне ў касцёле польскай

мовы на працягу ўсёй Пецяўбургскай гісторыі прыводзіла каталікоў-беларусаў у шэрагі польскіх аб'яднанняў, партый. Пецяўбургская “ролонія” шмат у чым складалася з выхадцаў з Беларусі. А Беларуская шляхта, якая памятала сваё паходжанне з ВКЛ, трымалася пры гэтым незалежна ад “каронных” палякаў.

Асобнага слова заслугоўвае навукова-культурнае здабытак беларускай дыяспары, бліскуча прадстаўленае ў фундаментальным даследаванні пецяўбургскага беларуса Мікалая Нікалаева “Беларускі Пецяўбург”, выдадзены ў Пецяўбургу ў 2009 г. Не магу змаўчаць аб праблемнай поліфанічнасці саміх загаловаў раздзелаў кнігі, якія прыцягваюць гарманічнасцю зместу і формы, навуковай логікай і мастацкай сімволікай. Выбудаваныя ў агульны сэнсавы шэраг яны ўвасабляюць у сабе глыбокі патайны знак Пецяўбургскай прысутнасці і беларускай духоўнасці, вельмі ўмела разгаданыя аўтарам [1].

Беларускі культурны след у гісторыі Пецяўбурга прасочваецца ў кнізе ў розных напрамках жыццядзейнасці слаўнага горада. Культурна-адукацыйная сфера паказана праз погляды і навукова-педагагічную дзейнасць вядомых беларусаў Пецяўбурга [1, с. 83–224]. Прычым, часовыя межы пражывання тут не мелі прынцыповага значэння: гэта могло быць і некалькі месяцаў (як у выпадку ўраджэнца беларускага маёнтка Завоссе Навагрудскага павета паэта Адама Міцкевіча), і некалькі гадоў і нават цэлае жыццё. Прыцягваюць увагу і тыя, хто пасля Пецяўбургскага перыяду (часцяком пасля атрымання вышэйшай адукацыі) выехаў з горада, паколькі Пецяўбург становіўся адным з фактараў фарміравання нацыянальнага самасвядомасці беларусаў. Цікавы феномен XIX ст. – таксама плённая дзейнасць сыноў уніяцкіх святароў. Беларускі культурны ўплыў на Расею, якая нечакана атрымала ад уніяцкай царквы адукаваных і сумленных грамадзян, вызначылі Ёрончанкі, Касовічы, Карніловічы, Шпілеўскія. Пецяўбург дапамагаў станаўленню і рэалізацыі іх талентаў. Менавіта ў Пецяўбургу-сталіцы духоўнай улады, рэлігійнай і этнічнай талерантнасці – выразна выявілася тэндэнцыя пераходу выхадцаў з Беларусі да нацыянальнай беларускай самасвядомасці. Пецяўбург-фарпост і сцяг еўрапейскай арыентацыі культуры Расіі. Тут усё будавалася па-новаму з самага пачатку. Таму ёсць прынцыповая розніца паміж этнакультурным абліччам Санкт-Пецяўбурга і іншымі буйнымі гарадамі Расійскай імперыі. Культура Пецяўбурга ад пачатку стваралася і складвалася прыезджымі з Захаду, мабыць, у большай ступені, чым прыезджымі з усходу. Горад на доўгі час таксама стаў месцам сустрэч і кантактаў беларусаў з фінамі, немцамі і іншымі еўрапейскімі і азіяцкімі народамі.

Асобна падкрэслю, што Магчымасці кантактаў з рускай культурай тут была каласальная.

Адам Міцкевіч – беларускі і польскі паэт-рамантык, які лічыў сябе літвінам – грамадзянінам ВКЛ, – тройчы наведваў Пецяярбург у 1820-я гг. Тут ён сустракаўся з Пушкіным, Плятнёвым, Маеўскім, Пшэслаўскім і заўсёды даволі значна. Натхніўшыся культурай паўночнай сталіцы, А. Міцкевіч напісаў патрыятычную паэму “Конрад Валенрод” (Пецяярбург, 1827 г.), прысвечаны змагару Вялікага Княства Літоўскага з крыжакамі. Ідэйны сэнс творчасці паэта-рамантыка высока аданіў А. С. Пушкін, рэзюмуючы:

Он говорил о временах грядущих,
Когда народы, распри позабыв,
В великую семью объединятся (Сонет, 1834 г.)

У графскім завулку Санкт-Пецяярбурга пастаўлены бюст вялікаму паэту з надпісам на пастаменце “Адаму Міцкевічу – землякі”. Праўда, многія пецяярбуржцы лічаць яго землякамі не беларусаў, а жыхароў Польшчы – краіны, дзе Адам Міцкевіч ніколі нават і не быў.

Беларусы, якія прыбылі на берагі Нявы, як правіла, мелі добрую адукацыю, атрыманую ў Мінскай, Віцебскай, Слуцкай, Магілёўскай гімназіях. Па гістарычных прычынах гэта адукацыя была руска- і польскамоўнай і мела ў той перыяд пераважна польскую культурна-цывілізацыйную арыентацыю. Між тым, падчас свайго юбілею на таварыскім абедзе 31 мая 1891 г. выбітны Пецяярбургскі юрыст беларус Уладзімір Спасовіч так патлумачыў гэты культурны, адукацыйны і лінгвістычны феномен перад калегамі: “... у парыве рэлігійнага пачуцця я быў на нябёсах, але акунуўся ў дзяцінстве і ў іншае асяроддзе, як быццам у глыбокае возера, у хвалях якога я атрымаў здароўе і сілу. Гэтым возерам была мая Радзіма-мая Літва, або Белая Русь ... гэтая Радзіма (ВКЛ – С. С.) была мне дадзена ў гатовай форме, культурнай, гістарычнай, у форме польскай культуры..., нашы настаўнікі, большай часткай выхаванцы Віленскага ўніверсітэта, вучылі нас абавязкова паруску, але давалі нам польскія каментары па прадметах; чыталася Руская літаратура, мы добра былі знаёмыя з Пушкіным, Гогалем і Лермантавым. Завяршыўшы навукі, я ўладкаваўся і асеў у Пецяярбургу” [2, с. 364–365]. З ім перагукаўся У. Д. Спасовіч выпускнік Мінскай гімназіі, затым студэнт універсітэта Марыян Здзіхоўскі. Ён пісаў: “Пачынаў у гімназіі з прынесенай з дому непрыязнасці, амаль непрымання рускай мовы і літаратуры; завяршаючы адукацыю, быў ад гэтай літаратуры ў захапленні” [3, с. 32].

Найбольш здольныя і энергічныя беларусы перамяшчаліся ў сталіцу, якая прыцягвала таленавітых людзей – літаратараў, мастакоў,

навукоўцаў. Былі і такія, хто адрозніваўся здольнасцямі ў розных сферах і дзякуючы працавітасці дасягнулі добрых поспехаў і вядомасці, унеслі значны ўклад у культуру і адукацыю Расіі і Беларусі. Язэп-Юліян Сянькоўскі, выйшаў са шляхты Ваўкавыскага павета, выпускнік Мінскага калегіума і Віленскага універсітэта – прафесар Санкт-Пецярбургскага універсітэта, бліскучы лектар, глыбокі знаўца Ўсходу, расійскі акадэмік, вядомы пецярбургскі літаратар. Між тым, у пачатку XIX ст. вучоны-ўсходазнаўца для Расіі – асоба стратэгічная, якая працавала на дзяржаўныя інтарэсы і патрэбы арміі. Ён стаў аўтарам першага падручніка “Кішэнная кніжка для рускіх воінаў у турэцкіх паходах (граматыка, слоўнік і размовы турэцкія)”. Шляхціц-пецярбуржац Іосіф Сянькоўскі навукова абгрунтаваў адасобленасць Вялікага Княства Літоўскага ад Польскага каралеўства і польскай гісторыі, што было актуальна, бо многія не бачылі гэтай розніцы. Навуковец нават сфармуляваў тэорыю, якая тлумачыла заняпад Беларусі-Літвы няўдалым саюзам з Польскай Каронай.

Пецярбург станавіўся найважнейшым фактарам развіцця беларускай асветы, культуры і мастацтва, пра што яскрава сведчыць творчасць выбітных мастакоў-беларусаў, якія атрымалі народнае прызнанне, расійскія і еўрапейскія ўзнагароды: М. Падалінскі, В. Ваньковіч, І. Аляшкевіч, Я. Сухадольскі, І. Хруцкі, С. Заранка, Н. Сілівановіч, браты А. і Г. Гараўскія, В. Бялыніцкі-Біруля. Таксама дзейнасць інжынера Вацлава Іваноўскага; этнографа А. Сержпутоўскага; ксянзоў-філосафаў Л. Хведзькі і Ф. Абрантовіча; протаіерэя Яна Грыгаровіча-першага ў сучасным разуменні беларускага гісторыка і археолага.

Сярод студэнтаў Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта традыцыйна лідзіравалі выпускнікі Санкт-Пецярбургскай навучальнай акругі – іх было каля паловы, другое ганаровае месца займалі выхаванцы беларускіх зямель – Віленскай навучальнай акругі – кожны год прыкладна 10 % [1, с. 172]. Студэнты-беларусы, выпускнікі Слуцкай, Мінскай, Віленскай, Віцебскай і Магілёўскай гімназій дэманстравалі выдатную падрыхтоўку пры паступленні, пра што ёсць нямала сведчанняў універсітэцкіх прафесараў. Яны падтрымалі стварэнне Беларускага навукова-літаратурнага гуртка студэнтаў-беларусаў, зацвердзіўшы 30 снежня 1912 г. Саветам прафесараў статут гуртка. Стаўшы цэнтрам беларускага жыцця ў Пецярбургу, гурток аб’яднаў у сваіх шэрагах студэнтаў не толькі ўніверсітэта, але і Горнага, Політэхнічнага і іншых інстытутаў.

Пад кіраўніцтвам прафесара Розенфельда гурткоўцы былі скіраваны на пазнанне мовы, літаратуры, народнай творчасці, этнаграфіі,

адукацыі, народнай гаспадаркі, духоўнага і грамадзянскага жыцця беларусаў. Студэнты праявілі сваю творчасць у розных жанрах: выпуск часопісаў “Раніца” і “Сябра”, распрацоўка тэматыкі навуковых дакладаў (“Развіццё беларускай нацыянальнай ідэі”, “Беларуская народная музыка”, “Адраджэнне беларускай народніцкай літаратуры”, “Беларуская Бібліяграфія”, “Рукапісны альбом Вярыгі-Дарэўскага”), падрыхтоўка альманаха “Маладая Беларусь”. У Пецярбургу студэнт Браніслаў Тарашкевіч, будучы прафесар і акадэмік, упершыню падрыхтаваў падручнік “Беларуская граматыка для школ”, па якой вучыліся многія пакаленні беларусаў. Педагагічная значнасць гуртка вызначалася таксама магчымасцю зносін з выбітнымі навукоўцамі, якія рыхтавалі свае лекцыі спецыяльна для пасяджэнняў гуртка. Прафесар універсітэта, будучы акадэмік Я. Карскі настаўляў гурткоўцаў да практычнай дзейнасці – не абмяжоўвацца акадэмічнай працай, будучы ў Беларусі, арганізоўваць асветніцкія аб’яднанні, кааператывы, музеі, курсы. Акадэмік А. Шахматаў з радасцю пагадзіўся чытаць цыкл лекцый пра паходжанне і склад беларускай мовы. Прафесар А. Пагодзін у часопісе “Веснік Еўропы” (1911 г.) даў высокую ацэнку творчасці Янкі Купалы ў палымным прывітанні гуртку: “Як спробу далучыцца да высокага ідэйнага і культурнага жыцця новых прыхільнікаў, як працу, карысную для ўмацавання і ўзбагачэння ўсякага ўздыму дзяржавы, я вітаю працу беларускай моладзі, накіраваную на нацыянальную асвету народных мас. Гэтай ідэяй варта жыць” [4, с. 26]. Такім чынам, дзейнасць студэнтаў універсітэта паклала пачатак акадэмічнаму беларусазнаўству.

Атрымліваць глыбокія веды дапамагала студэнтам багатая і добра ўкамплектаваная ўніверсітэцкая бібліятэка, якая пастаянна папаўнялася каштоўнымі паступленнямі. Так, у 1830 г. Санкт-Пецярбургскаму універсітэту была перададзена вывезеная з Беларусі бібліятэка Полацкай акадэміі – “больш за 5000 назваў, сярод якіх былі рэдкія сачыненні па тэалогіі, літаратуры, філасофіі, гісторыі і матэматыцы” [5, с. 78]. У 1891–1894 гг. памочнікам бібліятэкара ўніверсітэта служыў выхадзец з Віцебскай губерні, выпускнік гісторыка-філалагічнага факультэта з вучонай ступенню кандыдата, беларус Браніслаў Эпімах-Шыпіла. Ён шмат увагі надаваў фарміраванню навыкаў культуры навуковай працы беларускіх студэнтаў-будучых прафесіяналаў-гісторыкаў, філолагаў, педагогаў.

Важна ўзяць у разлік і жыццёвы вопыт старэйшага на два дзясяткі гадоў таварыша, і яго інтэлектуальны рэсурс – чалавека найбагацей народнай і кніжнай культуры, які дасканала валодаў старажытнымі класічнымі мовамі, які меў унікальную ўласную бібліятэку,

заўсёды даступную для сяброў, блізкіх і суайчыннікаў. Не абцяжаранага сямейнымі вузамі, гарманічна спалучаючы навукова-даследчыя і вучэбна-метадычныя якасці педагога, ён звязаў сваю дзейнасць з жывой мовай і новай літаратурай. Шыпіла прыйшоў да разумення, што традыцыя – гэта не столькі паўтарэнне і кансервацыя мінулага, колькі развіццё прынцыпу. Сэнсам яго дзейнасці стала падрыхтоўка галоўнай працы жыцця вучонага – “Хрэстаматыі па беларускай літаратуры, якая карпатліва рыхтавалася аўтарам 42 гады! На тытульным лісце-надпіс, выкананы аўтарам у Пецярбургу на беларускай мове лацінскімі літарамі: "Bielaruskaja chrestomatyja. Sabrau i ulazyu Bronislau Epimach-Szypilo. Piciarborak. 1899 h.”. Сапраўды гэта падзея для беларускай асветы – на Васільеўскім востраве створана кніга, якая адлюстравала навукова-асветніцкае, літаратурнае і грамадскае жыццё тагачаснай Беларусі. Нароўні з ананімнымі шэдэўрамі "Тарас на Парнасе", "Гутарка старога дзеда", пошукам асветніцкага ідэалу ў вершах У. Сыракомлі, у вучэбнай кнізе ўпершыню з’яўляюцца пераклады з рускай мовы ("Фурман" У. Сыракомлі ў перакладзе Я. Лучыны). Выданне паказала складаны шляхі фарміравання нацыянальнай самасвядомасці беларусаў у XIX ст. Усведамленне гэтай задачы не згасала ў грамадскай і асветніцкай думцы Беларусі нават у неспрыяльныя часы. Таму шматгадовы даследчы вопыт беларусаў-пецябруржцаў каштоўны і павучальны.

У Пецярбургу падчас Першай сусветнай вайны прыкметна актывізавалася беларуская дыяспара. Па ініцыятыве Эпімаха-Шыпіла быў створаны бежанскі камітэт, які адыграў немалую ролю ў нацыянальна-культурнай асвеце землякоў. Біяграфічныя нарысы, манаграфіі, “шыпілаўскія” старонкі ў сучасных энцыклапедычных, навукова-папулярных і навучальных выданнях, чытанні ў яго гадавіну (на радзіме ў паселішчы Ветрына Віцебскай вобл.) – усё разам узятая сведчыць аб з’яўленні ў сферы беларускіх гуманітарных ведаў яшчэ аднаго даследчага кірунку – шыпілазнаўства. Гэтай акалічнасцю выклікана спроба асэнсавання ролі і месца Эпімаха-Шыпіла ў гісторыка-культурнай спадчыне. Канцэптуальнага падыходу да пытання патрабуе энцыклапедычны характар яго асобы: дзеяч культуры, выдавец, фалькларыст, мовазнавец, збіральнік літаратурных рукапісаў, бібліяфіл. Аб ролі Шыпілы ў жыцці піцерскіх беларусаў пказана ў кнізе Г. М. Семашкевіча [7; 8], хоць за мінулыя гады адкрыта нямала новых крыніц і сведчанняў аб гэтым незвычайным чалавеку [6; 9; 10].

Важкі ўклад у развіццё беларускай культуры, асветы, мовы і літаратуры ў XIX ст. унеслі таксама пецярбургскія выдавецтвы. Першая беларускамоўная кніга была надрукаваная лацінкай у Пецярбургу

ў 1863 г. Гэта – “Kryuda i Prauda. Hutarka Bialaruskaja” Ф. Пчыцкага. Наступныя кніжкі былі надрукаваныя кірыліцай у 1895–1900 гг. у выдавецтве Е. Еўдакімава. Іх аўтарства належала пісьменніку, энцыклапедысту і перакладчыку, які надрукаваў больш за 10 тысяч гісторыка-краязнаўчых артыкулаў пра Беларусь для “Вялікай усеагульнай ілюстраванай энцыклапедыі” Расіі і “Геаграфічнага слоўніка Каралеўства Польскага і іншых славянскіх краін” шляхцічу з Мінскай губерні Аляксандру Ельскаму. Ён падняў актуальную тэму барацьбы з народным п’янствам.

Цікавасць для гісторыкаў педагогікі ўяўляе дыдактычны твор А. Ельскага “Сынок!: Разказ з праўдзівага здароўя: Усім бацькам і дзецям для пярастрогі”, дзе асуджаў маральныя недахопы грамадства і рэкамендаваў прывентыўныя меры дзеля зберажэння здзіцячага здароўя ў тагачасных умовах. У 1903 г. сталі выходзіць зборнікі беларускай паэзіі Янкі Лучыны (І. Неслухоўскі), у 1904 г. – “Беларускія казкі” ў выдавецтве “Кола беларускай народнай прасветы і культуры”, надрукаваныя сіламі беларускіх пецярубуржцаў – Вацлава Іваноўскага, братаў Браніслава і Уладзіслава Эпімах-Шыпіла і Антона Грыневіча. У 1906 г. імі ж было заснавана першае легальнае беларускамоўнае выдавецтва “Загляне сонца і ў наша ваконца” і зарэгістраваны яго Статут. Першымі выданнямі сталі вучэбныя кнігі “Беларускі лемантар, Або першая навука чытання” В. Іваноўскага і К. Каганца, а таксама “Першае чытанне для дзетак беларусаў” Цёткі (Э. Пашкевіч), выдадзеныя ў 1906 г. А ў 1910 г. выйшла “Другое чытанне для дзяцей беларусаў” Якуба Коласа [12, с. 178–190].

З 1907 г. пачалі друкаваць серыю выданняў “Беларускія песняры”, дзе пабачылі свет творы В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Купалы, Ф. Багушэвіча, А. Міцкевіча, К. Каганца. Асаблівасцю стала павелічэнне малатыражных выданняў тэатральнага рэпертуару беларускіх, рускіх і польскіх аўтараў: Чэхава (у перакладзе на беларускую мову), К. Каганца, Я. Купалы, Э. Ажэшкі. Выдавецтва заснавала часопіс “Маладая Беларусь” для друкавання твораў беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, драматургаў, крытыкаў і педагогаў пра шляхі фарміравання ідэнтычнасці беларускай інтэлігенцыі. Важным рэсурсам стала друкаванне мастацкіх паштовак на беларускую тэматыку. Выдавецтва дзейнічала да Першай сусветнай вайны і разам з віленскім (“Наша хата”) стала ключавым цэнтрам асветы беларусаў. “Загляне сонца і ў наша ваконца” стала найбуйнейшым выдаўцом беларускамоўнай літаратуры ў Пецярубургу, дзе было выдадзена 40 кніг накладам 100 тысяч асобнікаў. Гэта немалая лічба з улікам забароны ў тагачасных умовах беларускага друкаванага слова, адукацыі і культуры.

Беларусы-пецябруржцы першай хвалі-пачатку і сярэдзіны XIX ст., выхадцы з Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, выхаванцы беларускіх гімназій і Віленскага ўніверсітэта, шчыра адданыя культурна-асветніцкім ідэалам ВКЛ, у Пецярбургу змаглі дамагчыся значнага кар’ернага росту і поспехаў у гуманітарнай творчасці. Іншая справа-беларуская інтэлігенцыя Пецярбурга другой хвалі-канца XIX – пачатку XX ст. Выхадцы з дробнай, часта збяднелай шляхты, вымушаныя спадзявацца на ўласныя сілы, якія падтрымліваюцца універсітэцкімі прафесарамі, былі зарыентаваныя на развіццё беларускай культуры, дамагліся ў гэтым зайздросных вынікаў, аб чым сведчаць праграмныя дакументы нарадавольскай групы “Гоман” у 80-я гг. XIX ст. [6, с. 108–109]. Распрацаваныя гуртком беларускіх студэнтаў-пецябруржцаў напрамкі з’явіліся вынікам іх асветніцкай і навукова-педагагічнай дзейнасці. Беларускія інтэлігенты-пецябруржцы шчыра выконвалі свой абавязак у дзяржаўных установах, умацоўваючы расійскую дзяржаву і адначасова з’яўляючыся арганізатарамі асветы і культурна-духоўнага развіцця беларускага народа. Кастрычнік 1917 г. істотна змяніў нацыянальна-культурную сітуацыю ў горадзе. Барацьба з рэлігіяй ліквідавала большасць храмаў, якія перасталі быць цэнтрамі нацыянальнага жыцця. Улада шукала больш-менш адэкватную замену ў вобразе нацыянальных дамоў асветы, тэатраў, клубаў, гурткоў. Але ў канцы 1930-х гадоў іх колькасць сышла на нет. Кожны перапіс насельніцтва паказваў горад як шматнацыянальны, якім ён застаецца і сёння. Абрусенне адбываецца як натуральны працэс, непазбежны для ўсіх груп эмігрантаў. Але падыход да праблемы з часам змяніўся: ад бескампрамісных тэорый “плавільнага катла” – да прызнання больш адэкватных ідэй шматколернай мазаікі, дзе даецца права на развіццё кожнай этнічнай культуры. Так, значнасць праблематыкі бачыцца ў некалькіх вузлавых момантах. Па-першае, у панарамным раскрыцці гістарычнай дынамікі культурнага працэсу, зараджэння і станаўлення новай уласна беларускай традыцыі ў рускай культурнай прасторы. Па-другое, у стварэнні жывога партрэта эпохі праз персаналіі беларускай асветы і навукі, яго сацыяльнага і нацыянальнага аблічча – літаратуры, па радаводу яе галоўных пачынальнікаў, пераважна шляхецка-арыстакратычнай і ў той жа час глыбока народнай, дэмакратычнай па сваёй ідэйна-маральнай і эстэтычнай накіраванасці. Па-трэцяе, у шырокім паказе міжнацыянальнага творчага кантэксту, узаемапрыцяжэння і ўзаема адштурхоўвання рознамоўных навуковых і мастацкіх школ на шляху да самавызначэння ўласна беларускай. Па-чацвёртае, ў адзінстве крыніцазнаўчага, эмпірычнага і агульнатэарэтычнага пачаткаў, што ажыццявіў аўтар для вырашэння ас-

ноўнай даследчай задачы – навуковай рэканструкцыі, “ажыўлення” усё яшчэ малавывучанага, шмат у чым загадкавага і “маўклівага” XIX ст. у культурным мінулым Беларусі, аксіялагічнай напоўненасцю, перажываннем беларускага лёсу. Навізна гісторыка-культурных даследаванняў, як уяўляецца, можа быць дапоўнена якасным абнаўленнем матэрыялу, пошукамі дакладных метадалагічных рашэнняў, разуменнем суб’ектна-гістарычнай ролі беларускага народа ў яго шматвяковым імкненні да бесперашкоднай самарэалізацыі свайго творчага патэнцыялу шляхам фарміравання і развіцця асветніцкага дыскурсу, беларускай індывидуальнасці – неад’емнай часткі агульначалавечага ўніверсуму.

ЛІТАРАТУРА

1. Нікалаеў, М. Беларускі Пецярбург. СПб.: Віт-прынт, 2009. 535 с.
2. Спасович, В. Д. Избранные труды и речи. Тула, 2000. 496 с.
3. Opacki, Z. W kręgu Polski, Rosji i słowianszczyzny. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowckiego do 1914 roku. Wyd. I. Gdańsk, 1996. 269 s.
4. Погодин, А. Белорусские поэты // Вестник Европы. 1911. № 1. С. 26.
5. Григорьев, В. В. Санкт-Петербургский университет в течение первых пятидесяти лет его существования. СПб.: Типография В.Безобразова и Комп., 1870. 670 с.
6. Снапкоўская, С. В. Культуралагічная думка Беларусі: вучэб. дапам. Мінск: РІВШ, 2017. 216 с.
7. Семашкевіч, Р. М. Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецярбурзе (канец XX – пачатак XX ст.). Мінск: Выдавецтва БДУ, 1971. 132 с.
8. Семашкевіч, Р. М. Браніслаў Эпімах-Шыпіла. Мінск: Навука і тэхніка, 1968. 107 с.
9. Кавко, А. К. От Скорины до Купалы. Белорусская литература в контексте национально-культурного возрождения. М.: ИМЛИ им. Горького РАН, 2006. 288 с.
10. Снапковская, С. В. Развитие образования и педагогической мысли Беларуси во второй половине XIX – начале XX вв. М.: УРАО ИТИП, 2011. 316 с.
11. Станкевіч, А. Прафесар Браніслаў Эпімах-Шыпіла. З яго жыцця і працы. Вільня, 1935. 124 с.
12. Снапкоўская, С. В. Пераемнасць і наватарства ў святле адукацыі і культуры. Мінск: БДУ, 2020. 280 с.